

Kornai 90

*Beszámoló a Komparatív közgazdaságtan és gazdasági rendszerek:
Kornai János gondolatainak hatása című tudományos tanácskozásáról;
Budapesti Corvinus Egyetem, 2018. január 18.*

RICZ JUDIT

*tudományos munkatárs, MTA KRTK Világgazdasági Intézet és adjunktus, Budapesti Corvinus Egyetem
Társadalomtudományi és Nemzetközi Kapcsolatok Kar, Világgazdasági Intézet
E-mail: ricz.judit@krtk.mta.hu*

SIGÉR FRUZZSINA

*adjunktus, Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Világgazdasági és Nemzetközi Kapcsolatok Intézet
E-mail: siger.fruzsina@econ.unideb.hu*

A Budapesti Corvinus Egyetem 2018-ban több rendezvénnyel is tiszteleg Kornai János előtt, aki januárban ünnepelte 90. születésnapját. Kornai jelenleg a Budapesti Corvinus Egyetem kötelékébe tartozik, az Összehasonlító és Intézményi Gazdaságtan Tanszék tiszteletbeli professor emeritusa, és többek között – 2001 júniusa óta – a Debreceni Egyetem díszdoktora.

A 2018. január 18-án tartott egész napos angol nyelvű tudományos tanácskozás¹ házigazdája az Összehasonlító és Intézményi Gazdaságtan Tanszék vezetője, Rosta Miklós egyetemi docens volt. A workshop kísérőrendezvényeként a BCE Egyetemi Könyvtára kiállítással készült a professzor születésnapjára. A tárlat január 17-ei megnyitója egyben a 68. évfolyamánál tartó Acta Oeconomica Kornai János tiszteletére megjelenő különszámának bemutatója is volt. A kiállítás Kornai könyveinek hazai és külföldi kiadásai mellett díjait, kitüntetéseit is bemutatja. A szakmai életút mellett feltűnik a magánélet is, fényképek engednek betekintést a gyerekek, unokák és barátok világába. A vitrinek egyikében két plüssállat, egy róka és egy süni kapott helyet, mellettük a magyarázat: Isaiah Berlin XX. századi filozófus az elméletalkotókat két csoportra osztja: a róka sok mindent, a süni viszont egy dolgot tud. Kornai egy 2017-es előadásában a közgazdászokat csoportosítja így: van, aki egyetlen jelenséggel foglalkozik élete során (sünök), mások újabb és újabb jelenségeket értelmeznek (rókák).

¹ Az elhangzott előadások anyagai elérhetőek a konferencia honlapján: <http://www.kornai90.hu/workshop-papers/>

A megnyitók után Olivier Blanchard, az MIT professzora *A makrostabilizáció újrarendelése: fejlődés vagy forradalom?* című előadása következett, amely Lawrence Summers-szel közös tanulmányán alapult (Blanchard–Summers 2017). Az előadó előljáróban felidézte Kornai Hiány című munkájával való első találkozását, amikor hallgatóként hosszú estét töltött a kötet tanulmányozásával. „Mint közgazdász valami hihetlent alkotott” – méltatta a szerzőt. Előadásában a 2008-as válság tanulságait vázolta, összehasonlítva azt az 1929–33-as nagy gazdasági világválsággal és az 1970-es évek stagflációjával. Az előbbi nagy krízis nyomán az aggregált kereslet az érdeklődés középpontjába került, és megtanultuk, hogy a gazdaság össze is tud omlani, valamint hogy agresszív gazdaságpolitikákra, leginkább fiskális politikára van szükség. 1940 és 1960 között látványos eredményeket értünk el ezekkel a felismerésekkel. Aztán jött az 1970-es évek stagflációja. A tanulság az volt, hogy a keynesi megközelítés elbukott, valami újra volt szükség, továbbá hogy a kilengéseket „üzleti ciklusoknak” nevezzük, a kiszámítható gazdaságpolitikai szabályokkal a gazdaság is stabil lesz, valamint nagyobb hangsúlyt kapott a monetáris politika.

Az 1980-as és 2000-es évek közötti időszakban ezek működni látszottak, aztán jött a legújabb válság, amelyből újabb tanulságok adódtak. Elsőként az, hogy a pénzügyi rendszer központi jelentőségű. Itt tette fel Blanchard azt a kérdést, hibásnak kell-e éreznünk magukat a közgazdászoknak abban, hogy ezt nem látták előre. Véleménye szerint igen, mert ez nem előrejelezhetetlen, sokkal inkább figyelmen kívül hagyott jelenség volt. Kétségkívül számos jelentős munka született azóta a pénzügyi rendszer működése és viselkedése tárgyában, de még sok a nyitott kérdés – például, hogy mi lehet a szolvencia és likviditás relatív szerepe a válság kirobbanásában. Így még nem rendelkezünk általánosan elfogadott pénzügyi válságra vonatkozó modellel sem. A válságból adódó második tanulság a kilengések természetére vonatkozik. Ez a válság nem fér bele a kilengésekről alkotott korábbi modellekbe („shock and propagation mechanism”), többek között mert alapvető természete a nemlinearitás, amikor a kezdeti sokkok jóval inkább erősödnek, mintsem csillapodnak, miközben terjednek. Azaz a gazdaság gyakran nem stabilizálódik magától, szöges ellentétben a korábbi modellekben leírtakkal. A harmadik tanulság, hogy a jelenlegi makrogazdasági környezetnek alapvető jellemzői lettek az alacsony kamatlábak. Valójában már a válság előtt elkezdődött a kamatcsökkenés. Az alacsony kamatlábak – különösen, ha a növekedési rátánál is alacsonyabbak – komoly következményekkel járnak nemcsak a monetáris, hanem a fiskális és a pénzügyi politikákra nézve is. Az alacsony természetes ráták mellett csökken a monetáris politika hatásköre, növekszik viszont a fiskális mozgástér. Ám ha a természetes ráták még alacsonyabbak, vagy a pénzügyi szabályozás elégtelennek bizonyul a válságok megakadályozásához, akkor erőteljesebb lépésekre van szükség. Ha a gazdaság dinamikusan nem hatékony,

akkor a nagyobb államadósság nemcsak lehetséges, de kívánatos is? Ezt az idő fogja eldönteni.

Az előadás felkért hozzászólója Mihályi Péter, a Budapesti Corvinus Egyetem Makroökonómia Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára volt. Azzal kezdte, hogy egyszerre két – némely tekintetben egymásnak feszülő – minőségében van jelen: egyrészt mint makroközgazdász, másrészt mint Kornai-tanítvány. Stabilitás és stabilizálás kapcsán Kornai 1972-es kötetét idézte, melyben a harmonikus növekedéshez 12 kritériumot sorol fel, az infrastruktúra fejlettségétől kezdve a fizetési mérleg egyensúlyán át egészen a természet védelméig (Kornai 1972). A 2008-as globális pénzügyi és reálgazdasági válság tanulságai tekintetében Mihályi hangsúlyozta, hogy forradalmi innovációk nélkül nincs hosszú távú gazdasági növekedés (erre jó példát szolgáltatott a japán gazdaság az elmúlt évtizedekben), valamint kifinomult és jól működő demokrácia nélkül nem lehet hosszú távon harmonikus növekedést (fejlődést) elérni.

Bruno Dallago, a Trentói Egyetem professzora érdekes felütéssel kezdte: noha Kornai soha semmit nem írt az euróról, mit tehet hozzá mégis az eurózóna vitájához? *„Rendszer-változatosság, európai monetáris unió és konvergencia: Mit adhat az eurózónának Kornai János komparatív közgazdaságtanhoz való hozzájárulása”* című előadásában Kornai rendszerparadigmáját helyezte az eurózóna paradigmája mellé (ez utóbbit a Werner-terv, a Delors-jelentés és a Szerződések adják). Dallago szerint kiegyensúlyozatlan és hiányos az európaradigma, aminek a következménye, hogy nem feltétlen eredményez hatékony megegyezéseket és cselekvést, különösen átlagostól eltérő körülmények között, például válság idején. A hiányosság bizonytalanságot is szül, és növeli az erkölcsi kockázat veszélyét. Az euró szerint „egy érdekes állatfaj”, soha előtte nem láttunk még ilyet: elvileg egyenrangú partnerekként társult országok, egyenlő jogokkal, de nagyon eltérő gazdasági rendszerekkel. Egy olyan klub, amely a tagok együttműködési szándékán és a konvergencia implicit ötletén alapul. Dallago arra (is) keresi a választ, hogy rendszert alkot-e az eurózóna, s ennek érdekében vizsgálja, miként működhet a rendszerparadigma egy sokszínű országcsoportha. A rendszer-jellemzőket (Kornai 2016:1081) vizsgálva arra jut, hogy az eurózóna a politikai hatalom formáit, az uralkodó tulajdonviszonyokat, valamint az uralkodó koordinációs mechanizmust tekintve (elsődleges jellemzők) hasonló, de nem teljesen egyező részekből áll. Ha csak az elsődleges jellemzőket vennénk számításba, az eurózónának nagyjából zökkenőmentesen kellene működnie. És az egységes piac szintjén az integráció valóban így is működik. A másodlagos jellemzőket (az áru- és szolgáltatási piac, valamint a munkaerőpiac két oldalának erőviszonya; a technikai fejlődés sebessége és kvalitatív tulajdonságai; a pénzbeli jövedelmek eloszlása; a költségvetési korlát puhasága-keményisége és a korrupció iránya) tekintve komoly különbségeket találunk a tagállamok között.

Ha most az EU, illetve az eurózóna szintjére tesszük át a vizsgálatot, a demokrácia kapcsán felmerül a demokratikus deficit kérdése. Talán még komolyabb probléma a közös pénz menedzsmentje, ugyanis az euró egy megegyezésen alapuló valuta (fiat money), amelyhez nem tartozik kormány. Egy kisebb demokratikus deficit is vezethet oda, hogy aszimmetrikus és egyenlőtlen bánásmódban részesülnek országok, eltérő politikai erejüktől függően. Ez pedig az eurózóna-szabályok semlegességét veszélyezteti, amelyeknek amúgy is eltérő hatásuk van a különböző országokban. Mit tehetünk válság idején, ha a monetáris politika Frankfurtban van, a fiskális pedig közös szabályok ellenőrzése alatt áll? Kornai elemzése Dallago értelmezése szerint fontos gondolatokat ajánl arra nézve, hogyan értékeljük az eurózóna döntéshozatalát és szerveinek működését érintő szabályokat.

Az előadásra Farkas Beáta, a Szegedi Tudományegyetem egyetemi tanára reflektált, aki kezdésként elmesélte, hogy tudományos karriere Kornaival kezdődött, mégpedig egy Hiányról írt OTDK dolgozattal. Az eurózónával kapcsolatban kifejtette, hogy annak problémái szisztematikus elemzést kívánnak, és az integrációelmélet alábecsüli az eurózónában jelenlévő intézményi sokszínűség jelentőségét. Újra és újra visszatérő probléma, hogy a néhány indikátoron alapuló, kvalitatív jellemzőket mellőző vizsgálatok félrevezető eredményekre vezetnek. Míg a Werner-terv kisebb országcsoportra készült, a Delors-féle már a mediterrán országokat is tartalmazta. Noha ez utóbbi jelentés tisztában volt az intézményi különbözőségekkel, úgy vélték, azokat meg lehet változtatni (EC 1990), azaz nem számoltak útfüggőséggel. Kornai gondolatai a túlzott központosítás veszélyeiről az eurózóna esetében is relevánsak, amikor azt látjuk, hogy az eurózóna nem képes a belső mag szerepét játszani az integrációban, mert az intézményi különbségek akadályt képeznek az integráció mélyítése felé vezető úton. Végezetül Farkas Beáta felhívta a figyelmet, hogy az örökös reformnyomás mellé B-tervet is készítenünk kell arra az esetre, ha némelyek mégsem visznek végbe reformokat, vagy azok nem működnek.

A konferencia harmadik rangos külföldi előadója, Grzegorz W. Kolodko lengyel közgazdász, a TIGER kutatóintézet igazgatója – aki egyébiránt a konferencia másnapján is tartott egy előadást, Új pragmatizmus: Közgazdaságtan és gazdaságpolitika a jövő számára címmel (Kolodko 2014) –, a többiekhez hasonlóan személyes hangütéssel indított. Kornai Jánossal kapcsolatban nem csak a WIDER-nél eltöltött közös időre utalt, hanem azt is kiemelte, mekkora hatással volt rá Kornai munkássága. Az általa behatóan elemzett állami tulajdon dominanciája, a puha költségvetési korlát és az ezekből következő hiánygazdaság jelensége készítette őt a duális infláció szindrómájának, a „shortageflation” jelenségének felismerésére és leírására (Kolodko 1986).

Kolodko előadásában a kínai fejlődési utat elemezte, *Szocializmus vagy Kapitalizmus? Tertium Datur* címmel. Rámutatott, hogy Kína nem elemezhető a megszokott kategóriák mentén, hiszen a hivatalos statisztikák például tíz tulajdoni

formát tartanak nyilván, és ezek közül annak megállapítása is nehézségekbe ütközik, amit nyugaton állami vagy magántulajdonnak neveznénk. A kínai államnak szerinte sokkal nagyobb szerepe van a gazdasági életben, mint amit a hivatalos statisztikák mutatnak, vagy amit hivatalosan kommunikálnak. A kínai specifikumok közül Kolodko kiemelte továbbá, hogy a puha költségvetési korlát jelenségét is árnyalni kell, inkább félig puha korlátról kell beszélni, ugyanakkor ott a hiánygazdaságra vonatkozó Kornai-meglátások sem érvényesek. Ezzel együtt nem feltétlenül nevezné harmadik útnak a kínai fejlődési pályát, de egyedinek, speciálisnak igen, és ennek tükrében a „Chinism” elnevezést javasolta. Ezalatt egy hibrid formát értve, amely szétfeszíti a klasszikus kapitalizmus versus szocializmus dichotómiáját: ez a szocialista kapitalizmus avagy a kapitalista szocializmus.

Felkért hozzászólóként Székely-Doby András, a Corvinus Egyetem Összehasonlító és Intézményi Gazdaságtan Tanszékének egyetemi docense kiemelte, hogy bár a hivatalos politikai retorikában Kína még szocialistának nevezi magát, ha a Kornai-féle alapfeltevésből indulunk ki, amely szerint a hiánygazdaság a szocialista rendszer alapvető (és újratermelődő) jellemzője, akkor a kínai szisztéma nem nevezhető szocialistának. Ugyanakkor a piacgazdaság felé tartó átmenet tekintetében is egyedi, részleges megoldásokkal operál, ezért félutas kapitalizmusnak nevezhető (ami a politikai rendszer reformjának elmaradásával együtt egy tranzíciós csapdához is vezethet). A kínai fejlődési utat ezáltal Székely-Doby relativizálja, és kiemeli, hogy az egy főre jutó, vásárlóerő-paritáson mért GDP tekintetében még hosszú út áll Kína előtt a tényleges gazdasági felzárkózásig. Végezetül a magyar kutató felhívta a figyelmet az alábbi kihívásokra, amelyek a jövőbeli fejlődés gátjává válhatnak: kiterjedt korrupció, környezetszennyezés, a pénzügyi rendszer gyengeségei, a verseny- és innováció-képesség hiánya (Székely-Doby 2017).

A tudományos előadások sorát Gerard Roland, a Berkeley Egyetem professzora zárta, (*Együtt*) *Gondolkodás a kapitalizmusról Kornai Jánossal* címmel. A belga származású közgazdász, aki a Nobel-díjas Eric Maskinnal együtt Kornai szerzőtársa is volt (Kornai et al. 2003), ugyancsak méltató szavakkal kezdte mondandóját. Kornai életművéről szólva hangsúlyozta a rendszerszemléletű megközelítés szükségességét a közgazdaságtanban, amely implicite már korai műveiben is megjelenik (Kornai 1957, 1971), majd a rendszerparadigma kifejtése által válik explicitté (Kornai 1999, 2016), és napjainkra megkerülhetetlen elemzési keretté.

Roland előadásában bemutatta, hogy az *Anti-Equilibrium*, *A hiány és A szocialista rendszer* című művek (Kornai 1971, 1980, 1993) azon túlmenően, hogy jelentősen hozzájárultak a szocialista rendszer működésének jobb megértéséhez, érdemben befolyásolták a kapitalizmus értelmezését is (hiszen annak mintegy tükörképét adták). Érvelését nagyon röviden összegezve: a kapitalizmus alapvető jellemzője az állandó többlet, a túlkínálat (amit a szocializmus hiányával állít szembe), és ennek hátterében Kornai nyomán a domináns tulajdoni forma (magán-

vagy állami tulajdon) és az egyiket vagy másikat támogató politikai hatalom struktúrája áll. A kapitalizmusban a magántulajdon és a piaci koordináció, illetve az ezekből következő kemény költségvetési korlát versenyt eredményeznek, ami lehetővé teszi a (schumpeteri) kreatív rombolást és innovációra sarkall, ami végső soron a gazdasági növekedés fő hajtóereje.

Roland ezzel az elméleti háttérrel fejtette ki – saját szavaival élve – „részleges és kevésbé szisztematikus nézeteit” a kapitalizmusról. Ronald Coase és Oliver Williamson nyomán hangsúlyozta, hogy az intézményi megközelítésben az elemzés alapegysége a tranzakció (és nem a piacok vagy a kereslet és kínálat). Ennek jelentőségét a kelet-európai átmenet és a GDP transzformációs visszaesésének tapasztalatai jól alátámasztották. Az intézményi iskola legfőbb meglátásai, hogy a jogi intézmények befolyásolják a tranzakciókat, miközben a politikai intézmények meghatározzák a jogállamiság érvényesülését és a magántulajdon biztonságát. Ugyanakkor a liberális demokrácia, a hatalmi ágak szétválasztása és a sajtószabadság alapvető jelentőséggel bírnak az emberi jogok és szabadság biztosításához, megvédéséhez, ami *Sen* (1999) nyomán a fejlődés „lényege”. A belga közgazdász kifejtette, hogy napjainkban éppen ezen (alap)intézmények kerültek sok esetben támadások kereszttüzébe, és ezen támadások kimenetele alapjaiban meghatározhatja a kapitalizmus jövőjét. Előadásának zárszavában kiemelte, hogy a demokrácia alapvető jelentőséggel bír a kapitalizmus jövője tekintetében, az inkluzivitás problematikájának megoldása pedig a politikai fenntarthatóság záloga. Ugyanakkor megjegyezte, hogy az individualista kultúrában a demokratizálódás irányába ható erők erősebben és gyorsabban érvényesülnek, mint a kollektivisták értékei mellett (ami magyarázhatja az autokrata rendszer fennmaradását Kínában).

Végezetül Györffy Dóra, a Corvinus Egyetem Összehasonlító és Intézményi Gazdaságtan Tanszékének egyetemi tanára hozzászólásában kiemelte: Kornai János munkásságának jelentősége a „valóság értelmezése”, a kapitalizmus erényeinek (és hátrányainak) bemutatása, ami szembemegy a napjainkban teret nyitó új kor szellemével (*Zeitgeist*). Bár történelmi tény a kapitalizmus sikere/fölénye a szocializmussal szemben, természetesen a kapitalizmus sem „tökéletes”, de jobb, mint az alternatívák (itt a hozzászóló is utalt a churchill-i áthallásra). A kapitalizmus erényei között ismét elhangzott az innovációra való ösztönzés és az értékek szerepe (a már említett Amartya Sen nyomán a választás szabadsága). A kapitalizmus árnyoldalát bemutatandó, a hozzászóló a munkanélküliség, az egyenlőtlenségek és a fogyasztók manipulálásának kérdésköréit emelte ki. Majd Györffy (némiképp vitatkozva Gerard Roland nézeteivel) aláhúzta, hogy Kornai megközelítésében a demokrácia nem előfeltétele a kapitalizmusnak, és éppen a kulturális tényezők különbségei (individualista versus kollektivisták értékek) számottevő különbségeket okozhatnak az ideáltípushoz képest (itt ismét Kína esete volt a klasszikus példa).

Györffy Dóra összefoglalásként elmondta, hogy Kornai János – aki életét a valóság elemzésének szentelte – a kritikus szemlélet megszállottja, aki a közgazdaságtani elemzések társadalmi relevanciájának megtartása mellett szállt síkra, és hű elkötelezettje a rendszerszemléletnek, amelyben az egyén nem önmagában, hanem a társadalmi interakciókba beágyazódva jelenik meg. Végül úgy fogalmazott, hogy sajnálatos módon Kornai János a mai napig nem került be a közgazdaságtani alaptankönyvekbe, és emiatt nem tanítják (eleget) a munkásságát (Györffy–Rosta 2018).

A konferencia zárásaként az ünnepelt, Kornai János kapott szót, aki 90 évesen is fiatalos humorral és öniróniával fűszerezve köszönte meg a konferencia szervezőinek és az előadóknak a rendezvényt. Zárszavában óva intett a nehéz kérdésekre adandó könnyű válaszoktól – amely mostanság jellemzőnek számít, főként politikusok esetében –, és hangsúlyozta: ő egész életében a nehéz válaszok és bonyolult magyarázatok embere volt. Főként napjaink doktoranduszai, fiatal kutatói figyelmét hívta fel arra, hogy az elemzési keret és a kiindulópontok egyértelmű definiálása, valamint a kritikus szemlélet elengedhetetlen a tudományos munka sikeréhez.

Életművének valós hatását illetően az előadóknál kevésbé optimista hangot ütött meg, elsősorban azt értve ez alatt, hogy megközelítése és munkássága mennyire épült be a közgazdasági oktatásba, itthon és világszinten. Amikor pedig azt feszegette, hogy általában véve a közgazdaságtan főirányán kívüli gondolatok, irányzatok mekkora teret kapnak az oktatási programokban, osztozott Csaba László (2018) pesszimizmusában. Végül Kornai János az elmúlt évek magyar tendenciáira is reflektált. Aggodalmát fejtette ki a tekintetben, hogy „a demokrácia értékeit elveszítjük, a hatalmat korlátozó fékeket és ellensúlyokat lerombolják”. Mint hangsúlyozta, ezekre a tendenciákra és problémákra fel kell hívni a figyelmet, és ő személy szerint eddigi (és további) írásaival a hatékonyabb cselekvéshez szándékozik hozzájárulni. Szavait többperces vastaps és álló ünneplés követte.

Hivatkozások

- Blanchard, O. J. – Summers, L. H. (2017): Rethinking Stabilization Policy: Evolution or Revolution? NBER Working Paper No. 24179.
- Csaba László (2018): Az intézményi gazdaságtan és a főáram. *Közgazdasági Szemle*, Vol. 65, No. 1:1–23. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2018.1.1>
- EC (1990): One market, one money: An evaluation of the potential benefits and costs of forming an economic and monetary union. *European Economy* No. 44., European Commission.
- Györffy Dóra – Rosta Miklós (2018): Kornai János jelentősége a közgazdaságtudományi oktatásban. *Köz-Gazdaság*, Vol. 13, No. 1:75–89.

- Kolodko, G. W. (1986): The Repressed Inflation and Inflationary Overhang under Socialism. Faculty Working Paper, No. 1228, Bureau of Economic and Business Research, University of Illinois, Urbana-Champaign.
- Kolodko, G. W. (2014): The New Pragmatism, or economics and policy for the future. *Acta Oeconomica*, Vol. 64, No. 2:139–160. <https://doi.org/10.1556/AOecon.64.2014.2.1>
- Kornai János (1957): A gazdasági vezetés túlzott központosítása. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. (Második kiadás, új előszóval: 1990.)
- Kornai János (1971): Anti-Equilibrium. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Kornai János (1972): Rush Versus Harmonic Growth: Meditation on the Theory and on the Policies of Economic Growth (F.De Vries Lectures), North-Holland: Amsterdam.
- Kornai János (1980): A hiány. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. (Új kiadások: 1980, 1982, 1989; valamint Kalligram, Pozsony, 2011).
- Kornai János (1993): A szocialista rendszer. Kritikai politikai gazdaságtan. HVG Kiadó, Budapest. (Új kiadás: Kalligram, Pozsony, 2012).
- Kornai János (1999): A rendszerparadigma. Közgazdasági Szemle, Vol. 46, No. 7–8:585–599.
- Kornai János (2016): Még egyszer a „rendszerparadigmáról”. Tisztázás és kiegészítések a posztoszocialista régió tapasztalatainak fényében. Közgazdasági Szemle, Vol. 63, No. 10:1074–1119. <http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2016.10.1074>
- Kornai, J. – Maskin, E. – Roland, G. (2003): Understanding the Soft Budget Constraint. *Journal of Economic Literature*, Vol. 41, No. 4:1095–1136. <http://dx.doi.org/10.1257/002205103771799999>
- Roland, G. (szerk.) (2012): Economies in Transition: The Long-Run View. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Sen, A. (1999): Development as freedom: human capability and global need. Alfred A. Knopf, Anchor Books, New York.
- Székelly-Doby András (2017): A kínai fejlesztő állam kihívásai. Közgazdasági Szemle, Vol. 64, No. 6:630–649. <http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2017.6.630>